

<https://doi.org/10.15407/socium2023.02.053>
УДК 159.9:316:351



Creative Commons Attribution 4.0 International

Федотова Т.А., канд. екон наук, доц., доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, вул. Трамвайна, 16, Кривий Ріг, 50005, Україна, email: fedotova@donnuet.edu.ua, ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-9529-3429>

ДЕЛІНКВЕНТНІСТЬ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ: АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД

Вивчено концептуальні основи делінквентів як проступків і правопорушень, крім загальноприйнятих підходів увагу зосереджено на архетипному підході. Проаналізовано особливості делінквентної поведінки на рівні національної економіки в межах архетипного підходу. Визначено та охарактеризовано фактори, що впливають на формування незаконної поведінки в суспільному середовищі національної економіки. Поведінка делінквента визначена як антисоціальна протизаконна поведінка людини, проступки якої є шкідливими як для окремих громадян, так і для суспільства в цілому, а також зазначено ознаки її відмежування від девіантної поведінки. Охарактеризовано основні критерії та відмінності розмежування делінквентної поведінки і девіантної та головні ознаки делінквентної поведінки. Систематизовано причини, що виступають передумовами делінквентної поведінки, які класифіковані на внутрішні та зовнішні, а також три групи факторів причин делінквентної поведінки. Розглянуто архетипи, які присутні у свідомості кожної людини, та визначено їх вплив на формування поведінки індивіда в суспільстві. Визначено фактори, що сприяють формуванню делінквентності в національній економіці на макро- і мікрорівнях. Проведено типізацію делінквентної поведінки із зазначенням її видів за типами та їх характеристикою. Профілактика делінквентної поведінки є найефективнішим засобом, оскільки запобігання такій поведінці, особливо серед дітей та підлітків, є більш доцільним, ніж покарання осіб, які вже вчинили злочини. Запропоновано основні заходи профілактики делінквентної поведінки. За результатами аналізу визначено, що наявний ряд об'єктивних та суб'єктивних факторів, взаємозалежність та взаємодія яких впливає на поведінку людини, генерує умови делінквентних дій; їх кількісні та якісні характеристики збільшуються зі зростанням соціальних суперечностей у національній економіці, оскільки будь-який процес певною мірою впливає на сфери життя суспільства та зміну в асоціальній поведінці.

Ключові слова: національна економіка, суспільно-трансформаційні процеси, делінквентність, девіантна поведінка, проступки, незаконна (антисоціальна) поведінка, правопорушення, соціальна діяльність, ціннісна орієнтація, архетипний підхід.

Fedotova T.A., PhD. (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and International Economic Relations of Mykhailo Tugan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade, 16, Tramvayna Str., Kryvyi Rih, 50005, Ukraine, email: fedotova@donnuet.edu.ua, ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-9529-3429>

DELINQUENCY IN THE CONTEXT OF SOCIAL-TRANSFORMATION PROCESSES IN THE NATIONAL ECONOMY: AN ARCHETYPAL APPROACH

The article is based on the study of the conceptual foundations of delinquency as misdemeanours and offences, while, contrary to the generally accepted approaches, attention is focused on the archetypal approach. The main goal is to analyse the peculiarities of delinquent behaviour at the national economic level within the archetypal approach. Factors influencing the formation of illegal behaviour in the social environment of the national economy are defined and characterized. The behaviour of a

© Федотова Т.А., 2023

ISSN 1681-116X. Український соціум, 2023, № 2 (85): 53–63

53

delinquent is defined as the antisocial and illegal behaviour of a person whose misdeeds are harmful to individual citizens and society as a whole, as well as the indicated signs of its separation from deviant behaviour. The main criteria and differences distinguishing delinquent behaviour from deviant and key signs of delinquent behaviour are characterized. The reasons that are prerequisites for delinquent behaviour are systematized, and classified into internal and external, as well as three groups of factors of the causes of delinquent behaviour. The archetypes present in every person's consciousness are considered, and their influence on the formation of an individual's behaviour in society is determined. Factors contributing to the formation of delinquency in the national economy at the macro and micro levels are identified. The typification of delinquent behaviour was carried out, indicating its types by type and their characteristics. Prevention of delinquent behaviour is the most effective means because preventing such behaviour, especially among children and adolescents, is more reasonable than punishing people who have already committed crimes. Basic measures to prevent delinquent behaviour are proposed. Based on the results of the analysis, it was determined that there are several objective and subjective factors, the interdependence and interaction of which affect human behaviour and generates conditions for delinquent actions; their quantitative and qualitative characteristics increase with the increase of social contradictions in the national economy, since any process in one way or another affects a certain aspect of society's life, influencing a change in antisocial behaviour to one degree or another.

Keywords: *national economy, social transformation processes, delinquency, deviant behaviour, misdemeanours, illegal (antisocial) behaviour, crime, social activity, value orientation, archetypal approach.*

Кожна людина є частиною суспільства і зобов'язана дотримуватися певних правил, встановлених в країні та загальноприйнятих у світовому суспільстві, які необхідні для процвітання людства. Проте є люди, які ігнорують ці правила або порушують їх. Така поведінка є протиправною і називається делінквентною.

Питання протиправної поведінки є актуальним протягом усього часу існування людства. Проблема делінквентної (незаконної, антисоціальної) поведінки є центральною для вивчення більшості соціальних наук, оскільки громадський порядок відіграє важливу роль у розвитку як держави в цілому, так і кожного громадянина зокрема. Концепція походить від латинських делінквенів (проступки, правопорушення).

Делінквентна поведінка є важливим предметом дослідження не тільки соціології, але й педагогіки, психології, кримінології та інших наук. Однією з найважливіших цілей аналізу є своєчасне припинення незаконних дій без обмежень прав людей, схильних до такої поведінки. Нині вивчення делінквентної поведінки має фактичну наукову та прикладну цінність, оскільки дозволяє визначити та обґрунтувати знання про детермінанти предмета з метою ефективного запобігання та розробки превентивних заходів. Питання девіантної та делінквентної поведінки розглядали багато вітчизняних і зарубіжних вчених, праці яких містять основні соціологічні підходи до вивчення цієї проблеми. Водночас більшість досліджень стосується вивчення делінквентної поведінки підлітків і дітей, а на рівні національної економіки відповідних досліджень майже не проводилося, зокрема в межах архетипного підходу. Саме ці напрями в їх взаємопоєднанні є **метою статті**.

У загальному розумінні термін “делінквентна поведінка” позначає незаконну поведінку особистості, яка в різних ступенях має відхилення від законів, встановлених у

суспільстві, і становить загрозу іншим людям або соціальному порядку в національній економіці. Особистість правопорушника може притягуватися до кримінальної відповідальності за крайні прояви незаконної поведінки.

Делінквентна поведінка викликає публічний резонанс та осуд і засуджується в будь-якому суспільстві. У кожній національній економіці функціонують спеціальні юридичні установи, головне завдання яких полягає у створенні умов для попередження проявів делінквентної поведінки у людей, які схильні до неї, щоб вони не вчинили правопорушення, та установи, що призначають покарання за прояви такої поведінки і контролюють його виконання.

У формуванні незаконної поведінки в суспільному середовищі національної економіки певну роль відіграють слабкість влади та недосконалість законодавства, соціальні катастрофи, а також низький рівень життя населення та правової культури.

На думку Р. Мертона, деякі люди не можуть відмовитися від делінквентної поведінки, оскільки в суспільстві споживання переважна більшість прагне будь-якою ціною до отримання доходу, споживання та успіху. Для людей важко досягти бажаних цілей юридично [1, с. 299–313].

Соціально-економічна криза останніх років на пострадянському просторі сприяла зростанню делінквентної поведінки, що особливо проявилось у підлітковій віковій групі. Зубожіння частини населення, повне переформатування системи освіти, зміна ставлення до громадськості, стрімке зростання доступності безцензурної інформації – все це спричиняє асоціальність дітей.

Формуванню делінквентної поведінки сприяє негативний мікросоціальний клімат: асоціальне середовище (алкоголізм батьків, антисоціальна родина, компанії з груп ризику, вуличне дитинство), безнадійність і малозабезпеченість, велика та неповна сім'я, внутрішні конфлікти тощо. Девіантна поведінка дітей природно переходить у делінквентну поведінку у підлітковому та дорослому віці. Найпоширенішими проявами антисоціальної поведінки в подальшому є: відсутність совісті та провини, патологічний обман, споживче ставлення до людей, байдужість, неохайність, виражена психопатологія, жорстокість, цинізм.

Якщо людина порушує норми прийнятого державним або адміністративним органом нормативного або регуляторного акту, в якому регламентовано певні норми поведінки громадян і передбачено відповідальність за це, то це порушення вважається проявом делінквентної поведінки (правопорушення), за що визначено покарання.

Отже, поведінка делінквента – це антисоціальна протизаконна поведінка людини, проступки якої завдають шкоди як для окремих громадян, так і для суспільства в цілому. Асоціальні дії людини, яка не дотримується загальноприйнятих норм, пов'язані з порушенням громадського порядку, зазіхають на права та свободи інших людей, їх власність, права та майно юридичних осіб, державних або будь-яких суспільних інтересів. Це основна ознака відмежування від девіантної поведінки, яка містить всі дії людей, що певною мірою стосуються відхилення від основних соціальних норм. Поведінка делінквентна – один з типів девіантних дій.

Основний критерій розмежування делінквентної від девіантної поведінки – це порушення правових норм, прийнятих на законодавчому рівні або у суспільстві, що спричиняє адміністративну, кримінальну та інші форми відповідальності. Девіантна поведінка переважно не пов'язана зі злочинами і не тягне за собою покарання.

Відмінності делінквентної поведінки від девіантної є такими:

1. Девіантна поведінка спрямована проти загальноприйнятих правил; делінквентна – проти закону та наказу.
2. Девіантна поведінка визначається громадською думкою та нормами моралі; делінквентна – кримінальним та адміністративним законодавством.
3. Девіантна поведінка часто передбачає конфлікт з конкретними людьми (батьками, вчителями); делінквентна – спрямована проти суспільства та громадського порядку в цілому.

Отже, делінквентна поведінка завжди є різновидом девіантної, але не навпаки. Делінквентну поведінку слід також відрізнити від звичайної злочинної діяльності. Основним критерієм тут слугує мотив, що спонукає до незаконних дій.

Головними ознаками делінквентної поведінки є:

1. Заподіяння матеріальної або іншої шкоди – ця поведінка спрямована саме на шкоду. Людина від цих дій не отримує жодної вигоди, але відчуває задоволення від свого вчинку.
2. Свідоме порушення закону – людина переважно усвідомлює, що її дії підпадають під кримінальну або адміністративну відповідальність.
3. Антисоціальний характер дій – людина в своїх діях часто протестує проти наявних норм і правил, прийнятих у суспільстві.
4. Демонстраційність – людина не прагне приховати свої проступки, а робить їх так, щоб це бачили ті, які схвалюють, і ті, які засуджують.
5. Бажання привернути увагу – головна мета делінквентної поведінки – людина хоче, щоб про неї говорили, навіть негативно.

Людина з делінквентною поведінкою не обов'язково є соціопатом. Вона часто не в змозі заподіяти шкоду конкретній людині, тому вчинені дії зазвичай шкодять громадському порядку, державній або приватній власності. Дії щодо завдання шкоди чужому майну вона виправдовує, зокрема тим, що карає людину, яка привласнила багато грошей незаконно.

Правопорушна поведінка людини характеризується заподіянням шкоди, порушенням естетичних, моральних і правових норм:

- майнова шкода: присвоєння або знищення майна інших людей;
- моральна шкода: причинення фізичних або моральних страждань;
- дискредитація репутації: приниження особистості, образа, наклеп;
- порушення естетичних норм: нецензурна поведінка, поява в громадських місцях у неприйнятній формі, що ображає естетичні почуття громадян.

Причини, що є передумовами делінквентної поведінки, можна поділити на внутрішні та зовнішні (рис. 1).

Делінквентна поведінка не є результатом єдиної причини, її викликає поєднання декількох різних факторів. Психофізіологічні фактори є передумовою, вони провоку-

ють делінквентну поведінку. Головними є сімейні та соціальні обставини. Отже, причини делінквентної поведінки можна поділити на три групи факторів:

1. Психофізіологічні фактори: тип особистості та характеру; наявність залежностей; перехідний вік; психічні розлади.

2. Сімейні фактори: розлучення батьків; дисфункціональна атмосфера в сім'ї (сварки, конфлікти, напружена атмосфера в сім'ї, моральне або фізичне домашнє насильство, відсутність проявів любові та турботи, байдужість); втрата близької або коханої людини; алкоголізм, вживання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, інші шкідливі звички членів сім'ї; надмірні опіка та контроль з боку батьків.

3. Соціальні (соціально-економічні) фактори: відсутність освіти та гідної праці; брак коштів; проблеми соціальної та матеріальної нерівності; національні та етнічні суперечності; перебування в незвичайному соціальному середовищі.



Рис. 1. Класифікація причин, що є передумовами делінквентної поведінки

Джерело: складено автором.

Свідомість кожної людини має чотири архетипи: внутрішній батько, внутрішня мати, внутрішній хлопчик, внутрішня дівчина. Кожен з цих архетипів має антиподи: нелюблячий батько, нелюбляча мати, нелюбимий хлопчик, нелюбима дівчинка [2]. Коли людина гармонійна у своєму розвитку та архетипна поведінка базується на діях, заснованих на любові та її світогляді переважає найкраще "Я". Вона розвиває свої здібності та радіє здоровим відносинам з іншими. Маючи досвід негативної архетипної поведінки, людина стає найгіршим "Я" і шкодить своєму життю та відносинам з оточенням. Зазначені чотири архетипи становлять внутрішню сім'ю людини, кожен архетип має свої функції та особливості, від яких залежить поведінка людини. Так, архетип "люблячий батько" окреслює межі допустимого, його функція полягає в захисті, спрямованості на допустиму поведінку, дисциплінованість. Водночас нелюблячий батько нещадно критикує інших людей. Архетип люблячої матері – це внутрішній вчитель, а нелюблячої матері – холодна і готова залишити, або надмірно балувати, але не віддавати себе. Архетип улюбленого хлопчика – поведінка відповідно до правил, нелюбимого хлопчика – агресивна, негативна сторона людської природи. Архетип коханої дівчини – це муза, некоханої – нещасна жертва, яка відчуває себе неповноцінною.

Робота з архетипами внутрішньої родини повина бути спрямована на заміну негативних архетипних моделей позитивними. Кожна людина має індивідуальну архетипну модель, яка містить архетипи надсвідомості, свідомості, підсвідомості та несвідомості. Відповідно до них автори розрізняють найпоширеніші архетипні моделі поведінки з посиланнями на можливі травми в дитинстві, описом щодо взаємодії, про емоційну сторону, когнітивну сферу та можливі соціальні маски.

Умови делінквентної поведінки – це факти реальності, наявність яких може сприяти наміру людини зробити правопорушення. Такі умови можуть бути дуже різноманітними та мають різну соціальну природу. У національній економіці до них належать, наприклад: низький рівень матеріального становища, безробіття, недоліки фінансової системи, інфляція. Так, низький рівень матеріального становища та недостатня зайнятість економічно активного населення у суспільному виробництві й неможливість гідно реалізувати свої фізичні та розумові здібності на ринку праці часто спричиняють прагнення отримати незаконний заробіток. Недоліки фінансової системи сприяють наявності "тіньової економіки" та проявляються, зокрема, у зростанні ухилення від сплати рахунків та шахрайстві в економічній сфері, приховуванні прибутку та ухиленні від сплати податків. Недоліки механізму ціноутворення можуть проявитись у монопольній змові та порушеннях прав споживачів. Інфляція створює сприятливу атмосферу для вчинення різних правопорушень юридичними та фізичними особами.

Проаналізуємо більш детально основні фактори формування делінквентної поведінки, що діють в національній економіці. В Україні до таких слід віднести, насамперед, різкі соціальні зміни в суспільстві, що мали місце після розпаду СРСР та потім у процесі становлення відкритої економіки.

Різкі соціальні зміни спричиняють переформатування суспільства, соціально-психологічні порушення у багатьох людей, позбавляють їх почуття стабільності та впевненості у майбутньому. Зміни соціальної системи іноді приводять до законодавчих змін: те, що раніше вважалося порушенням закону, нині є нормою поведінки (наприклад, валютні операції, які були заборонені в СРСР). Отже, раніше діючі норми скасовуються, а нові не встигають вкорінитися. Це веде до певного хаосу в національній економіці країни, створення помилкового враження про вседозволеність і безкарність. У таких умовах поведінка багатьох людей стає делінквентною. Тому в період революцій, реформ, реструктуризації рівень злочинності різко збільшується. Яскравим прикладом є стрімкий розвиток бандитизму, проституції, фіктивного підприємництва у 90-х роках ХХ ст. в багатьох країнах СНД.

Значний вплив також надає деформація старих ідей про мораль. Навіть в умовах, коли в національній економіці немає різких соціальних, економічних і політичних потрясінь, в суспільстві з часом відбувається деформація старих уявлень про мораль. Раніше безробітні переслідувалися законодавчо, цим займалися відповідні органи, нині кожен має право вирішувати питання щодо своєї зайнятості. Можливість легкого заробітку та доступність пропозицій, що пропонують високий рівень матеріальної оплати з мінімальними інвестиціями та обсягами праці особливо негативно впливає на підлітків. Необмежений доступ до медіа, в яких багато привабливих пропозицій і вигаданих розповідей про забезпечене життя провокує отримати дохід, не докладаючи багато зусиль, що особливо впливає на підлітків з їх недосвідченістю, схильючи до делінквентної поведінки.

Багато інформаційних ресурсів романтизують і виправдовують злочини, рекламують юристів, які вирішують будь-які проблеми із законом, що формує громадську думку про безкарність проступків і злочинів та можливість все вирішити за гроші.

Однією з причин скоєння правопорушень у національній економіці є низький рівень юридичної культури. Іноді особа порушує законодавство не навмисно, а через незнання закону (зокрема, не сплачує за проїзд або паркування та не припускає, що за це передбачено покарання). Через низький рівень юридичної культури людина може і свідомо порушувати законодавство, з огляду на переконання “так прийнято”, “всі так роблять”, “краще сплачу штраф”, “про це не дізнаються”. Найпоширенішими прикладами можна зазначити свідоме порушення правил дорожнього руху (перевищення швидкості, проїзд на червоний світлофор, перехід дороги в невстановленому місці), дача хабаря, вживання алкогольних напоїв у громадських місцях, приховування частки доходу. Для ліквідації цієї причини необхідно підвищувати рівень юридичної культури населення з дитячого віку.

Типізацію делінквентної поведінки показано у таблиці 1.

Деякі види психічних захворювань людей і навіть великих соціальних груп пов’язані саме з колективними ідеями та невиконаними очікуваннями [3]. Останні у сукупності з фактами реального життя людей здатні змінювати як свою структуру, так

і характеристики, що відрізняє їх від таких відносно інертних явищ, як соціальна психіка та інституційні матриці [4].

Таблиця 1

Типизація делінквентної поведінки

Типи	Характеристика	Види
Адміністративні правопорушення	Різні види порушень громадського порядку та спокою громадян, за які передбачена адміністративна відповідальність	Порушення правил дорожнього руху. Образи громадян (нецензурна лексика, образливі та лайливі слова або символи). Вживання алкоголю або поява у нетверезому стані у громадських місцях. Доведення неповнолітніх до стану сп'яніння. Пропаганда проституції, порнографії. Хуліганство
Дисциплінарні порушення	Неповне або неналежне виконання умов та обов'язків праці, за які передбачено дисциплінарну відповідальність (людина навмисно завдає шкоди роботодавцю; себе завжди виправдовує, що платять мало або не забезпечують належні умови праці)	Запізнення на роботу або прогули без поважних причин. Вживання алкоголю або поява в нетверезому стані на робочому місці. Недотримання правил безпеки. Інші порушення трудової дисципліни
Злочини	Всі незаконні дії, за які передбачена кримінальна відповідальність, є більш небезпечними для суспільства, ніж інші види правопорушень	Правопорушення, які завдають серйозної шкоди чужому майну, здоров'ю або життю: вбивство, зґвалтування, пограбування, крадіжки, незаконна торгівля наркотиками, тероризм, вандалізм, шахрайство, схилення неповнолітніх до злочинних дій, організація проституції або залучення до неї тощо
Пристрасні залежності	Антисоціальний спосіб життя та поведінки спричиняють кардинальні зміни особистості як залежної людини – вона перестає адекватно сприймати норми моралі, наслідком чого може стати несвідоме вчинення злочину	Алкоголізм. Наркотична залежність. Азартна залежність (лудоманія). Бродяжництво та жебрацтво. Самі пагубні звички – це не завжди злочин, але вони часто до нього провокують

Джерело: складено автором.

Щодо вивчення спроб, спільних для всіх систем сприйняття, керувати людьми на рівні законної сили, слід звернутися до загальних, єдиних каналів сприйняття та методів впливу на маси. К.-Г. Юнг зосереджується на колективному несвідомому сприйнятті: наявні загальні закони асиміляції та тлумачення навколишнього середовища. Колективне несвідоме К.-Г. Юнг постулює як психічну спадщину людства, яке, як і

людське тіло, розвивалося через еволюцію і несе відбиток численних людських експериментів. Все, що коли-небудь висловлювалося індивідуальною психікою людини, стає невід'ємною частиною її психічної структури, а на рівні колективу – компонента колективного несвідомого [5, с. 214–231]. За словами К.-Г. Юнга, колективне несвідоме є надіндивідуальним і незалежним від культури. Колективне несвідоме можна вивчити за порівняння різних культур (міфів, ідей про магію, казок, легенд). За порогом свідомості перебувають вічні, незмінні образи, що проявляються в різні часи в різних культурах, універсальні образи, що лежать у глибині розуму [6]. На думку К.-Г. Юнга, часто повторювані психічні моделі утворюють так звані архетипи, які структурують колективний та індивідуальний психічний світ.

Архетипи наділені своєю силою (*numinosum*), впливу яких у довгостроковій перспективі жодна людина не може уникнути. У людському розумі архетипи виглядають як типові, часто повторювані мотиви поведінки, об'єктивно проявляються у вигляді культурних ритуалів [7, с. 45–54].

Звісно неможливо повністю ліквідувати умови делінквентних дій, можливо лише мінімізувати їх рівень через комплексну систему різноманітних заходів. Так, економічні заходи забезпечують стабілізацію та постійне зростання національної економіки; юридичні заходи дозволяють проводити адекватне регулювання відносин в економічній сфері; соціально-юридичні заходи забезпечать соціальний захист найвразливіших верств населення та сприятимуть їх адаптації в суспільстві в наявних економічних умовах розвитку національної економіки. Для підвищення рівня юридичної культури населення слід проводити культурні, розважальні, спортивні та освітні заходи. Технічні заходи, пов'язані з широким використанням інноваційних технологій у національній економіці, також зменшують кількість проявів делінквентної поведінки.

Профілактика делінквентної поведінки є найефективнішим засобом, адже запобігання такій поведінці, особливо серед дітей і підлітків, є доцільнішим, ніж покарання осіб, які вже вчинили злочини. Люди не завжди стають завзятими злочинцями після першого правопорушення, але більшість стає ними після в'язниці¹.

Основні заходи профілактики делінквентної поведінки:

- гарні відносини в сім'ї, мирне вирішення проблем, відсутність агресії та домашнього насильства;
- відмова / заборона дивитися фільми, програми, що пропагандують та романтизують злочинну діяльність;
- поліпшення якості освіти, підвищення ефективності виховної роботи;
- отримання якомога більше позитивних емоцій від батьків, вчителів, трудового колективу, керівництва, щоб не сприймати їх ворожнече.

У цьому аспекті ефективним є визначений А. Макаровою перспективний проєкт щодо візуалізації архетипових матриць діяльності – створення “навчальної програми

¹ Приклади, ознаки і профілактика делінквентної поведінки. *AcmeThemes*. 10.07.2021. URL: <https://zdorovie.in.ua/primery-priznaki-i-profilaktika-delinkventnogo-povedeniya/?history=0&pfid=1&sample=73&ref=2>

для учнів старших класів і студентів, в якій буде чітко окреслено межі та специфіку ціннісних векторів духовності, душевності, розумності, розсудливості, волонтеристичності та тілесності як комунікаційних практик з поетапної реалізації архетипово-ціннісних орієнтацій” [8, с. 58].

Значна роль належить державним і громадським заходам у механізмі запобігання правопорушенням, оскільки громадський порядок відіграє важливу роль у розвитку держави, суспільства в цілому та кожного громадянина зокрема. Тому громадські заходи повинні бути спрямовані на виявлення та усунення процесів конкретних незаконних дій, оскільки процес соціалізації впливає на утворення різних рис особистості. Державна політика повинна стосуватися всіх аспектів протидії делінквентній поведінці та містити заходи щодо вдосконалення системи превентивних інструментів.

За даними проведеного аналізу, наявний ряд об’єктивних і суб’єктивних факторів, взаємозалежність і взаємодія яких впливає на поведінку людини, генерує умови делінквентних дій. Їх кількісні та якісні характеристики переважно погіршуються із збільшенням соціальних суперечностей у національній економіці, оскільки будь-який процес стосується певної сфери життя суспільства, впливає на зміну в поведінці-асоціал. Зростання кількості та різноманітності форм делінквентної поведінки в Україні було пов’язано зі станом переходу від радянського устрою життя до ринкового, коли відбувалися зміни у всіх сферах суспільного життя (політичного, економічного, соціального), а також мала місце трансформація цінно-нормативної системи, тенденція до стирання межі у масовій культурі між соціальною нормою та патологією. Делінквентна поведінка – це серйозна проблема сучасного суспільства, для вирішення якої нині ефективних рішень немає. Більшість підлітків скоюють виражені проступки, порушують правила та заборони. У більшості випадків не йдеться про серйозні злочини, але така поведінка часто завдає значної шкоди як суспільству, так і правопорушнику. В останні десятиліття соціальна система не заважала поширювати групові правопорушення в українському суспільстві, у зв’язку з чим тенденції поширення групового правопорушення в національній економіці слід трактувати як ризики соціального характеру.

Список використаних джерел

1. Мертон Р. Социальная структура и аномия. *Социология преступности* / перевод с французского Е.А.Самарской. Москва: Прогресс, 1996. С. 299–313.
2. Хэнтке К., Эммануэл Грей Б., Эммануэл Грей Т. Архетипы внутренней семьи. Москва: Лонгфелло, 2010. URL: <https://www.rulit.me/books/arhetipy-vnutrennej-semi-read-564190-1.html>
3. Фройд З. *История хвороб: Дора*. Шребер. Чоловік-щур. Київ: Комубук, 2019. 344 с.
4. Донченко О. Базові матриці в управлінні. *Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління: спец. випуск*. Харків: ДокНаукДержУпр, 2011. 354 с.
5. Юнг К.Г. Об отношении аналитической психологии к поэтико-художественному творчеству / *Зарубежная эстетика и теория литературы XIX–XX вв.: трактаты, статьи, эссе*. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1987. С. 214–231.
6. Hillmann K.-H. *Wörterbuch der Soziologie*. Stuttgart: Kröner, 2007. 1017 p.
7. Галич С. Политические выборы в украине: архетипный подход. *Архетипика и государственное управление: институциональные формы, механизмы и практики. Сборник научных работ побе-*

дителей и лучших авторов Первого международного конкурса молодых ученых / под ред. Е.А. Афолина, Г.Л. Рябцева. Киев: Психея, 2013. 120 с.

8. Макарова А. Архетипний підхід у сучасних українських дослідженнях соціальної діяльності: досвід української школи архетипіки. *Гуманітарне бачення*. 2020. Вип. 6. № 1. С. 54–59. doi.org/10.23939/shv2020.01.054

Отримано 10.05.23 та прийнято 19.06.23

References

1. Merton, R. (1996). Social structure and anomie. In *Sociology of crime* (pp. 299-313). Moscow [in Russian]
2. Hanstke, C., Emmanuel Grey, B., Emmanuel Grey, T. (2010). Archetypes of the inner family. Moscow: Longfellow. URL: <https://www.rulit.me/books/arhetypy-vnutrennej-semi-read-564190-1.html>
3. Freud, S. (2019). *Illness stories: Dora. Shreber. Rat man*. Kyiv: Komubuk [in Ukrainian]
4. Donchenko, O. (2011). Basic matrices in management. *Public management: theory and practice: the collection of scientific works of the Association of Doctors of Sciences on Public Administration: special issue*. Kharkiv: DocNaukDerzhUpr [in Ukrainian]
5. Jung, C.G. (1987). On the relationship of analytical psychology to poetic art. In *Foreign aesthetics and theory of literature of the 19th–20th centuries: treatises, articles, essays* (pp. 214-231). Moscow: Publishing house of the Moscow University [in Russian]
6. Hillmann, K.-H. (2007). *Dictionary of sociology*. Stuttgart: Kröner [in German]
7. Galich, S. (2013). Political elections in Ukraine: an archetypal approach. In E.A. Afonin, G.L. Ryabtsev (Ed.), *Archetypes and government: institutional forms, mechanisms and practices* (pp. 45-54). Kiev: Psikheya [in Russian]
8. Makarova, A. (2020). The Archetypal Approach to Contemporary Ukrainian Social Activities' Researches: the Experience of the Ukrainian School of Archetypes. *Humanitarne bachenня – Humanitarian vision*, 6, 1, 54-59. doi.org/10.23939/shv2020.01.054 [in Ukrainian]

Received on 10.05.23 and accepted 19.06.23